

TÜRKİYE’NİN 2007 – 2017 DÖNEMİ DIŞ BORCUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

(Sayfa 25-34)

Raziye BARTAL

Uşak Üni. Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans

Öz

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, bilgi ve teknoloji yetersizliği, yurtiçi tasarrufların gerekli yatırım seviyesinin gerisinde kalması, ödemeler dengesi açığı gibi nedenlerden dolayı istenen düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu ülkeler kalkınmanın finansmanında dış borçlanmaya sık sık başvurumaktadırlar. Literatürde dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Literatürde dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasında ilişki genellikle negatif yönde tespit edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin 2007-2017 yıllarına ait verilerden yararlanılarak dış borçlanma ve ekonomik büyüme göstergelerindeki gelişmeler analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler : *Dış Borç, Ekonomik Büyüme, GSYİH, Dış Borç Oranı*

AN INVESTIGATION REGARDING THE EFFECT OF TURKEY'S 2007-2017 EXTERNAL DEBT ON ECONOMIC GROWTH AND INFLATION

Abstract

Economic growth in developing countries cannot reach the desired level for many reasons including a lack of knowledge and technology, domestic savings which fall for short of the required investment and the deficit of balance of payments. Developing countries are often appeal foreign debt for the finance of development. There are different approaches in the literature that explain the relationship between external debt and economic growth. In this study, using data of the years 2007-2017, Turkey's foreign debt is analyzed developments in inflation and economic growth indicators.

Key words : *External Debt, Economic Growth*

GİRİŞ

Dış borçlanma yatırımları, ihracatı ve ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Sermaye birikiminin yetersizliği, bankalardan, uluslararası kuruluşlardan ve yabancı ülkelere borçlanmaya itmiştir. Dış borçlanmanın artmasında, büyümenin dış alım yoluyla yapılması ve giderlerinin dış satım gelirlerinden düşük olmasından dolayı ülkelerin yaşadıkları kaynak sıkıntısı neden olmaktadır. Aşırı borçlanma kamunun makroekonomik dengeyi sağlamasını güçleştirerek, tasarrufların ve yatırımların borç ödemelerine gitmesine sebep olmakta ve büyümeyi azaltmaktadır.

Dış borçlanma, yeterli sermaye sağlamak ve yurtiçi tasarrufları arttırmak amacıyla başvuru gelir kaynağıdır. Dış borç miktarı kadar ülkeye maddi varlık aktarımı sağlanmakta ve gelirler çoğalmakta, anapara ve faiz ödemeleri ile yapıldığından dolayı yurtiçi kaynakların azalmasına neden olmaktadır. Dış borçlanma ile elde edilen kaynakların giderleri kazançlarından fazla ise, yurt dışına negatif sermaye aktarımı olmakta ve yurtiçi kaynak gereksinimini çoğaltmaktadır.

Literatürde dış borç büyüme ilişkisini inceleyen çalışmaların bazılarında ekonomik büyüme ile dış borçlanmanın olumlu, bazılarında ise olumsuz ilişki olduğu neticesine varılmıştır. Dış borçlar ekonomik büyümeyi katkı sağlayabilmesi için elde edilen kaynakların iyi yönetilmesi, verimli ve üretken bölümlerde kullanılması gerekmektedir.

Türkiye tasarruf açığı ile döviz açığını karşılamak ve ekonomik büyümeyi sürdürmek için dış borçlanmaya başvuran gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’de dış borçlanmanın 24 Ocak 2980 kararlarıyla başlayan liberalleşme politikalarıyla birlikte hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 2000’li yıllarda yaşanan küresel krizin etkisiyle dış borçlanma giderek hız kazanmış ve Türkiye kronik dış borç sorunu yaşayan ülkeler arasında yer almıştır.

1. Dış Borçlanma İle İlgili Kavramlar

Borçlanma muayyen zamanda borç alınan nakit ve kıymetli şeylerin geri ödenmesi olarak bilinmekteyken, borç ise ivaz olarak alınmış herhangi bir bedelin ödenmesi mükellefiyetini anlatmaktadır. (Ulusoy, 2004).

Borç; taraflar arasında para gibi kıymetli şeyleri belirli bir zaman içinde verilmesi koşuluyla anlaşma yaparak diğer tarafa ödünç verilmesidir. Borçlanma kısa ya da uzun vadeli, faizli ya da faizsiz, devredilebilir ya da devredilemez şeklinde olabilir (Seyidoğlu, 1999: 64).

Gelişmekte olan ülkeler amaçladıkları büyümeye ulaşmaya çalışırken bazı problemlerle karşılaşmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruflarının yeterli olmaması, ihracat girdilerinin yetersiz olmasından ülkede döviz azlığının yaşanması yatırımların yerine getirilmesi sırasında güçlüklerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bundan dolayı bu ülkeler güçlükleri geçerek, amaçladıkları büyüme oranına erişebilmek için borçlanmaya gitmektedirler (Bilginoğlu, 2008: 1).

1.1 Dış Borç Servisi

Dış borç olarak alınan varlığın ve buna uygulanan faizin toplamından oluşan dış borç servisi, o ülkenin anapara, faiz aktarımlarını karşılık olma gücü, uluslararası rezerv durumuna ve ödemeler bilançosuna karşılık gelmektedir. Dış borç servisinin yüksek düzeyde olması ülkelerin borçlarının geri ödeme kapasitesinin düşük olduğunu göstermektedir.

1.2 Dış Borç Servis Oranı

Ülkenin uluslararası likidite problemlerinin çözümlenmesinde borcunu geri ödeme gücünü gösteren bu oran, yıllık olarak dış borç anapara ve faiz ödemelerinin o yılın ihracat girdilerinin oranlamasını vermektedir. Bir ülkenin borç servis kapasitesi o ülkenin kredibilitésinin değerlendirilmesinde dikkate alınmaktadır.

1.3 Dış Borç Yükü

Borç ödeme kapasitesini gösteren oran, borç servisinin yıllık döviz gelirine oranlanmasıyla elde edilir. Dış borç yükünün, az gelişmiş ülkelerde ilerleyen zamanlarda artması bu ülkelerin dış borçlanmaya giderken faiz oranı, vadesi ve ödemesiz devrenin uzunluğu gibi bazı koşullara dikkat etmeleri gerekmektedir.

1.4 Dış Borç Yönetimi

Dış borç yönetiminin hedefi, ekonomik büyümeyi uzun vadede sağlamak ve uluslararası pazarlara

kolay bir şekilde girmek, devam ettirilebilir borç servisi yükünü orta vadede azaltmak ve kısa vadede ise borç profilini geliştirmektir. Dış borç yönetimi bu amaçlar doğrultusunda, borç servisi yükünün sürdürülebilir pozisyonunu devam ettirmesini sağlamayı, negatif transferlerin artmasını önlemek, ülke riski göstergelerinin aşırı artmaması ve ekonomik büyümeyi yeterli katkı sağlamaya çalışır. Makroekonominin önemli bir unsuru olan dış borç yönetimi ödemeler dengesi ile de ilişkilidir (Önel, 2006: 39).

1.5 Moratoryum

Vadesi gelmiş borçların borçlunun tek taraflı iradesiyle ya da borçlu ve alacaklı arasındaki bir sözleşme ile ya da mahkeme kararıyla borcun ertelenmesi işlemidir. Moratoryum devletin veya şirketler grubunun veya işletmelerin içine düştükleri sıkıntılardan dolayı dış borç yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerini kamuoyuna duyurmaları sonucu borçların alacaklılar ve borçlular arasında sözleşme yapılarak vadesinin uzatılması ya da borcun ertelenmesi işlemidir.

1.6 Konsolidasyon

Konsolidasyon kamu borç yönetiminde uygulanan en basit anlamıyla borcun ertelenmesi durumudur. Genellikle devletlerin dış borç yönetiminde kullanılan bu durum, devletin kısa vadeli borcunun uzun veya orta vadeli borç haline dönüştürülmesidir.

2. Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Olumlu Etkisi

Dış borçların, ekonomik büyümeyi sağlayıp sağlamaması üretilen mal ve hizmetlerin artması sonucu meydana gelmektedir. Buradaki etki, temin edilen yabancı kaynaklardan aktif olarak yararlanıp yararlanmadığına ve faiz oranlarının seviyesine bağlıdır. Eğer faiz düşük ise büyümeyi canlandırma olanağı yüksektir, yüksek ise borç servisi ödemelerini giderebilecek seviyede kazanç elde edilebilecek mevduatlara ayrılmazsa büyüme hızını düşürecektir. Borç geri ödemesinde, uzun dönemli dış borçlar, gelecekteki ekonomik büyümeyi ve gelecekteki sermaye stokunu düşürmesine rağmen, ülkenin cari ekonomik büyümesini canlandırmaya ve cari sermaye stokunda bir artışa olanak sağlar (Lin ve Sosin, 2001: 636-637). Büyümenin gerekçesi olarak yatırımları dikkate alan Harrod- Domar kuramı ekonomik büyüme hızını artırmak için tasarruf miktarını yükseltmek gerekmektedir. O halde ekonomik büyümeyi engelleyen bir faktör yurt içi tasarruf oranının düşük olmasıdır. Böyle bir ekonomide büyüme hızının yükselmesi için dış borçlanma ile toplam tasarrufların artırılması sağlanmaktadır. Harrod-Domar kuramında amaçlanan büyüme oranına elde edebilmek için tasarrufların makul seviyeye yükseltilmesi ve bunun içinde dış borçlanmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3. Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Dış borçların ekonomi üzerindeki negatif etkisini Krugman (1988 ve 1989) ve Sachs (1989) yaptığı çalışmalarıyla dikkate aldıkları borç fazlası teorisi ile anlatılmaktadır. Bu teoriye göre borçlanma ilk zamanlarda büyümeye olumlu etkilerken sınırlı seviyeye ulaştığında ekonomik büyümeye ve yatırımlara etkisi negatif olmaktadır. Krugman'a göre "borç fazlası" sorunu, ileri ki zamanlardaki kaynak aktarımlarının tahmin edilen şu anki kıymeti ülkenin borcundan az olması durumunda yaşanmaktadır. Borç stoku, ülkenin sonraki dönemlerde ödeme yükünü geçmesi durumunda tahmin edilen borç servisi ulusun gelir düzeyinin çoğalan bir işlevi olarak devam etmektedir (Pattillo vd., 2002: 33).

Dış borçlanma, fiyatlar ve yazılı döviz kurunun esnek olarak uygulanmasından dolayı özel yatırımları dışlayabildiği gibi ödünç verilebilir fon arzını ve yurt içi faiz oranlarını doğrudan

etkilememektedir. Bütçe açıkları yurt içi giderlerden kaynağını aldığından dış borçlanma döviz kurunun değerlenmesine neden olmakta bu da yurt içi mevduat sahiplerinin rekabet gücünü azaltarak özel kesim yatırımlarında dışlama etkisini ortaya çıkarabilmektedir (Gray ve David, 2000: 1213).

4. Ekonomik Büyüme Modelleri

4.1 Klasik Büyüme Modeli

Klasik büyüme teorisini savunan A. Smith, D. Richard, S. Mill, R. Malthus ve K. Marx gibi iktisatçıların görüşleri işbölümü, belli bir alanda uzmanlaşma, sermaye birikimini gerçekleştirme, fiyat işleyişinin görünmez el mekanizması tarafından desteklenmesi ve nüfus artışı gibi konularla düşüncelerini şekillendirmişlerdir (Barro ve Sala-i Martin, 2004). Klasik iktisadi düşünceye göre ekonomik büyüme, sermaye birikimi, makineleşme ve iş bölümüne bağlı olarak üretim artışı sağlayan teknolojik gelişmeye bağlı olarak kabul edilmiştir. Büyümenin kaynağı yatırım ve sermaye birikimi sonucu oluşan tasarruflardır. Tam rekabet koşulları altında sermaye daha verimli olarak kullanılarak maliyetleri azaltmakta, karlılığı artırmakta ve bunun sonucu olarak da sermaye birikimi ve yatırımlarda artış sağlanarak ekonomik büyüme gerçekleşmektedir (İncekara ve Tatoğlu, 2008, s. 22-23).

D. Ricardo'nun klasik büyüme modelinin oluşturulmasında yaptığı katkı nedeniyle Ricardo'nun büyüme modeli olarak adlandırılmaktadır. Klasik teoriye göre tasarrufların yüksek olması yatırımların yükselmesine ve yatırımlardaki yükselme de yüksek büyümeye dönüşmektedir (Dıpendra, 1999:79-86). Klasik teoride; yatırım-tasarruf eşitliğinin sağladığı devinimle, tasarrufların artması yatırımları arttırmakta ve büyüme hızı artmaktadır ya da tasarrufların azalması yatırımları azaltmakta ve büyüme hızını da azaltmaktadır (Paya, 1998:181).

4.2 Harrod- Domar Büyüme Modeli

Harrod-Domar modeli Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) tarafından geliştirilen iki ayrı çalışmada benzerliklerinin çok olmasından bu şekilde ifade edilmektedir. Model, tek mallı iki faktörlü yani hem tüketimde hem de yatırımda kullanılabilen tek mal üretmek için şekillendirilmiştir (Turan, 2008, s.27).

Harrod – Domar büyüme modeli, talep, istihdam ve üretimin birbiriyle ilişkisini açıklayarak ekonominin büyüme hızı ile aynı yönlü olan marjinal tasarruf oranını ve büyüme hızı ile ters yönlü olan sermaye – hasıla katsayısı oranını dikkate almıştır. Ekonomide sermaye – hasıla katsayısının küçük ve marjinal tasarruf oranının ise büyük olması o ekonominin daha hızlı büyümesine neden olacaktır. Bir ekonomide tasarruf hacmi mevduat miktarına denk olduğu zaman sermaye- hasıla katsayısı ile marjinal tasarruf eğiliminin belirlediği oranda ekonomi genişleyecektir (Dinler, 2000: 511-513).

Harrod ve Domar modelinde ekonomik büyümenin belirleyicisi fiziksel sermayedir. Modelde yatırım büyüklüğüne ve verimliliğine bağlı olan çıktı, ekonominin dışa açık olduğu modelde yatırımların yapılmasında kullanılan tasarruflar yurtdışı ve yurtiçi tasarrufların toplamına denktir. İstenen büyüme hızına ulaşmak için yurt içi tasarrufların gerekli yatırımlarla finanse edilmesi gerekmektedir. Ekonomi bu halde, var olan tasarruf miktarını artırarak büyüme hızının yükseltmek için dış borç alımına gitmektedir (Çöğürçü ve Çoban, 2011:135-136).

4.3 Neoklasik Büyüme Modeli

Bu modelin iktisatçıları, Harrod-Domar Modelini iki noktada eleştirmektedirler (Tezel, 1989, s.226). İlki Harrod-Domar Modelinde talep ön planda tutularak üretim fonksiyonu dikkate alınmamış ve çoğaltan, hızlandıran gibi kıs dönem araçlar kullanılarak uzun dönem büyüme için çözümleme gerçekleştirilmemiştir. Neo klasik büyüme modelinde ise, üretim fonksiyonuna öncelik verilerek Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmaktadır. İkinci olarak, Harrod-Domar Modelinde, üretim faktörlerinin ikamesinin olmaması, faktörler arasında durağan bir bileşim oranının düşünülmesidir. Neo klasikler, faktörler arasında emek faktörünü içselleştirdiğinden dolayı kararlı bir büyümeyi hedeflemiştir.

Neoklasik büyüme modeli, sabit getiriye kabul eden bir üretim fonksiyonu, üretim faktörleri olan sermaye ve emek için ölçüğe göre azalan getiri, rasyonel davranan bireyler, rekabetçi piyasalar ve kapalı bir ekonominin olduğu varsayımlarını dikkate almaktadır (Ercan, 2002, s.30).

4.4 Solow Büyüme Modeli

Neoklasik model olan solow büyüme modelinde, ölçüğe göre getirilerin sabit olduğu, faktörler-arası ikamenin olası olduğu, teknolojinin dışsal olarak belirlendiği, sermayenin marjinal verimliliğinin azaldığı ve tasarruf-yatırım denkleğinin sağlandığı hipotezleri yer almaktadır.

Büyümenin kaynağı olarak teknolojik ilerleme ve nüfus artışını dikkate alan solow neoklasik büyüme modeli, emek miktarındaki değişmelere dikkat ederek emek ve sermayenin birbiri yerine ikame edilebileceğini ön görmektedir. Solow, işgücünü dışsal bir faktör olarak ele almakta ve nüfus artışına bağlı olarak arttığını varsaymaktadır (Savaş, 1999:853).

İşçi başına çıktının işçi başına yıpranma payına eşit olduğu, işçi başına sermayenin ve üretimin değişmediği denge durumu neoklasik büyüme teorisinde tüketimi maksimize eden durağan durumu göstermekle birlikte bu duruma sermayenin altın kuralı olarak da ifade edilmektedir (Ünsal, 2007, s.593-596).

Solow büyüme modeline göre, tasarrufların yatırıma dönüşmesiyle sermaye birikimi artmakta ve ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Teknolojideki gelişme sermaye ve emek miktarı kullanılarak yapılan üretim miktarının artmasını ifade etmektedir. Teknolojik gelişme kişi başına düşen gelirin artmasını sağlamaktadır (Umutlu v.d., 353).

Solow büyüme modelinde, ekonomi durağan durumda iken tasarruf oranında meydana gelen artış veya nüfus oranında meydana gelen bir azalma kişi başına düşen geliri etkileyerek büyümeye katkı sağlamaz. Tek büyüme etkisine sahip olan değişken teknolojik gelişme seviyesidir. Bunun nedeni azalan verimler yasası gereği emek başına düşen sermaye arttığında sermayenin marjinal verimliliğinin azalmasından kaynaklanmaktadır (Jones, 2001: 40).

4.5 İçsel Büyüme Modelleri

İçsel büyüme modelinin temelini Romer (1986) ve Lucas (1986) yaptıkları çalışmalarla atmışlardır. Neoklasik büyüme teorisinden en önemli farkı, teknolojik gelişmenin ekonomik sistemin işleyişinde faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak ortaya çıktığını savunmasıdır (Ercan, 2002, s. 130).

İçsel büyüme modelinde nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini değişken olarak ele alan Becker, Murphy ve Tamura'nın 1990 yılında yaptıkları çalışmaya göre, içsel olarak kabul edilen

doğurganlık oranıyla beşeri sermaye oranı yükseldikçe getirisinin de yükselmesidir. Üretilen yeni bilgi geçmiş kuşakların meydana getirdiği beşeri sermaye birikiminin doğrusal bir fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Beşeri sermaye bakımından, zengin ülkelerde insana yapılan yatırımın sağladığı getiri çocuk sahibi olmanın sağladığı getiriden daha yüksektir. Fakir ülkelerde tam zıt durum geçerlidir (Ercan, 2002, s.131).

Lucas beşeri sermayede ki artışın diğer üretim faktörlerinin verimlilik artışına katkıda bulunduğunu, hükümetlerin izleyeceği politikalarla beşeri sermayenin ve büyümenin artacağını savunmuştur (Kibritçioğlu, 1998, s.224). Romer'e göre ekonomik büyüme yatırımcıların karlarını en üst seviyeye çıkarmak istedikleri ve marjinal verimliğinde artmasını sağlayan teknolojik ilerlemelerden kaynaklanmaktadır (Romer, 1190, s.71).

İstikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme için, Ar-Ge'ye dayalı büyümeyi meydana getiren Romer (1990), temel mantığını Arrow'dan almıştır. Arrow'un savunduğu bu yaklaşım üretim sürecinde maliyetinin az kalitenin yüksek olduğu ürün elde etmek istemesinden meydana gelmiştir (Arrow, 1962). Arrow bilgi ve üretimdeki artışın yaparak öğrenme yoluyla tüm ekonomiye sağladığı faydanın kuruluşun kendi sağladığı faydadan fazla olduğunu öne sürmektedir (Albelo,1999, s.360).

Rebelo'ya göre ekonomide yeniden üretilebilen ve yeniden üretilemeyen miktarı sabit olan faktör olmak üzere iki çeşit üretim faktöründen bahsetmektedir. Yeniden üretilebilen faktörler olan fiziki ve beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Rebelo, 1990).

Barro, ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde kamu harcamalarının etkili olduğunu ancak bunu özel sektörün kamu malları üretmesinde yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu katkı sağlamsında kar amacı gütmeyen hane halkının sağlamak istediği fayda fonksiyonunun maksimum seviyede olacak şekilde uygulanan politikalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesi ise vergilendirmelerden dolayı özel tasarruflarda meydana gelen azalma ile açıklanabilmektedir (Ercan, 2002, s.134-135).

5Türkiye'nin 2007-2017 Dönemi Dış Borcun Ekonomik Büyümeye Etkisinin Veriler Doğrultusunda Ele Alınması

2002 yılından bu yana kesintisiz istikrara ulaşan ekonomi ve üretimde meydana gelen genişleme ve dış borç stokunda meydana gelen iyileşmeler geçmiş dönemlerde elde edilen borçların geri ödemeleri sağlanmıştır (Şimşek, 2012, s.121).

Dış borcun yükselmesinde Türkiye'nin ödeme gücü, döviz getirisi sağlamak gibi özellikler yetersiz olmasıyla birlikte cari açıkların, bütçe açıklarının ve dış borca sürekli başvurulması bu süreci kuvvetlendirmektedir. İktidardaki hükümet döneminde dış borçlanmada özel sektör öncü olarak kısa vadeli borçlanmanın oranı artmıştır (Dura, 2017).

Türkiye'de özel sektörün dış borçlanma nedenleri arasında, gelir düzeyinin düşük olmasıyla tasarrufların yeterli olmaması, sermaye piyasaların gelişmemiş olmasıyla meydana gelen aksaklıklar ve vergi toplamada etkinliğin sağlanamamış olması nedeniyle ihtiyaç olan finansmanı karşılamak ülkeyi borçlanmaya sürüklemektedir (Sarı, 2004:15). Dünya piyasalarındaki faiz oranlarının ülkemizde geçerli olan ve uygulanan faiz oranlarından düşük düzeylerde seyretmesi ülkeyi dış borçlanmaya teşvik etmektedir (Ulusoy, 2012:134).

Tablo: 1 2007-2017 Dönemi Dış Borç Stoku Dağılımı

Yıllar	Borç Stoku (Milyon Dolar)			GSYH'ye oranı (%)	Pay (Yüzde)	
	Kamu	Özel	Toplam		Kamu	Özel
2007	89.326	160.599	249.925	36,9	36	64
2008	92.400	188.432	280.832	36,2	33	67
2009	96.676	172.077	268.753	41,5	36	64
2010	100.674	191.019	291.694	37,8	35	65
2011	105.164	200.136	305.300	36,7	34	66
2012	113.395	228.537	341.932	39,3	33	67
2013	124.170	268.219	392.389	41,3	32	68
2014	123.751	281.268	405.019	43,3	31	69
2015	117.966	281.493	399.459	46,3	30	70
2016	124.093	284.103	408.195	47,3	30	70
2017	136.847	316.360	453.207	53,3	30	70

Kaynak: (Hazine Müsteşarlığı)

Kamu ve özel dış borç stokuna baktığımızda 2007-2017 yılları boyunca artış kaydedilmiştir. 2010 yılında özel sektörde yaşanan borçlanmadaki artışın nedeni, bir önceki yılda döviz geliri olmayan kişilere de dövizle borçlanma olanağının sağlanmasından kaynaklanmıştır. 2017 yılında toplam borç dış stoku en yüksek seviyede ve dış borç stokunun artış hızı % 11 düzeyinde artış göstermiştir. Dış borç stokumuzun en çok arttığı yıl olan 2017'de özel sektörün payı % 70 oranında artarak 316.3 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Dış borç stokumuzun GSYH'ye oranı da 2017 yılında % 53,3 seviyesine ulaşmıştır. Yıllar itibarıyla artış gösteren özel kesim dış borç kaynaklarının daha çok gayrimenkul sektörüne aktararak üretken alanlarda kullanılmadığına dair değerlendirmeler yapılmaktadır.

2008 krizi sonrasında küresel olumsuzluklardan etkilenen Türkiye'de vergi gelirlerinin azalmasıyla uygulanan genişletici maliye politikalarının etkisiyle kamu kesimi borcu özel sektördeki artış kadar olmasa da artmıştır (Sever ve Dikkaya, 2015, s.204).

Tablo: 2 2007-2017 Dönemi Türkiye'nin Dış Borç Stoku, Dış Borç Stokundaki Artış Oranı ve Ekonomik Büyüme Oranları

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Artış (%)	Toplam Dış Borç Stoku / GSYH (%)	Ekonomik Büyüme Oranları (%)
2007	249.925	20,15	8,9	4,7

2008	280.832	12,36	10,7	0,7
2009	268.753	-4,3	11,2	-4,8
2010	291.694	8,53	10,5	9,2
2011	305.300	4,66	10,8	8,5
2012	341.932	11,99	9,3	2,2
2013	392.389	14,75	10,1	4,0
2014	405.019	3,21	9,7	2,9
2015	399.459	-1,37	10,2	4,0
2016	408.195	2,18	11,2	2,9
2017	453.207	11,02	11,0	7,4

Kaynak: (Hazine ve Maliye Bakanlığı Verileri Kullanılmıştır.)

2009 yılında ekonomik büyüme, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle % 4,8 seviyesine gerilemiştir. Toplam dış borç stoku % 4,3 seviyesinde azalma göstererek 268.753 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında ekonomi reel sektörün yeniden yapılandırılması ve canlandırılması ile toparlanarak üst seviyelerde sayılabilecek büyüme gerçekleşmiştir. 2011 yılında toplam dış borç stoku 305.300 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2012 ve 2014 yılında büyüme gözle görülebilir oranda yavaşlamıştır. 2012 senesinde ekonomik büyüme cari açığın yüksek olması sebebiyle yavaşlatılmış ve % 2,2 seviyesine gerilemiştir. Toplam dış borç stoku % 11,99 oranında artış göstererek 341.932 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2013 senesinde iç talepte meydana gelen çoğalmadan dolayı büyüme gerçekleşmiş ve ekonomik büyüme % 4 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında toplam dış borç stoku % 1,37 oranında bir azalma göstererek 399.459 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Ekonomi ise % 4 oranında büyümüştür. 2016 yılında toplam dış bor artış oranı ve ekonomik büyüme oranı birbirlerine yakın değerlerde artış göstermiştir.

2017 yılı dış borç stokunun en yüksek seyrettiği yıl olmuştur. 2017 yılında toplam dış borç stoku % 11,2 oranında artarak 453.207 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Ekonomik büyüme de % 7,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Dış borçlanmanın uygun düzeylerde olması ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyerek sermaye birikimi ve verimliliği arttırabildiği gibi, borcun aşırı olması da yatırımlardan vazgeçirerek büyüme üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerin finansman kaynağı olan dış borçlanmaya sürükleyen nedenler, teknoloji transferi için yeterli sermayeye sahip olmamaları, bütçe açıklarının olması, iç tasarrufların yeterli olmaması ve çözümlenemeyen ekonomik sorunlardır. Sanayi üretimi bakımından dışa bağımlı olan bu ülkeler döviz ihtiyaçlarını karşılamak için de dış borçlanmaya gitmektedirler. Dış borçlanma-ekonomik büyüme ilişkisine yönelik yaklaşımlar genellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf açığı dış kaynaklarla karşılandığında ekonomik büyümenin

olumlu etkilendiğine yöneliktir.

Dışsal ekonomik büyüme teorileri tasarruf ve sermaye birikiminin ekonomik büyümeye katkısının önemli olduğunu vurgularken uzun dönemde ise dışsal bir değişken olarak kabul edilen teknolojik değişimin ekonomik büyümeye katkısının önemli olduğu savunulmakta fakat ekonomik büyümeye nasıl katkı sağladığını açıklamada yetersiz kalınmaktadır.

İçsel büyüme modellerinde fiziksel sermayeye ek olarak beşeri sermayede ele alınmıştır. Azalan verimler yasasının geçersiz olduğu içsel büyüme teorilerinde bilgi ve beceri ön plana çıkartılmıştır. Beşeri ve fiziki sermaye ile teknolojik gelişme birbiriyle ilişik olup beşeri sermaye teknolojik alt yapı ve Ar-Ge çalışmalarına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye'nin dış borç stoku 2017 yılında en yüksek seviyeye ulaşarak yaklaşık 450 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. En çok dikkat çeken ise bu dönemde ki borç stokunun GSYH' ye oranı olmuştur. Bu oran yaklaşık olarak % 53 seviyesinde olup 2002'den beri en yüksek düzeye ulaşan ikinci oran 2017 yılında meydana gelmiştir. Borç stokunun GSYH' ye oranının en yüksek düzeye ulaştığı ilk yıl olan 2002 yılında yaklaşık olarak % 56 seviyesinde gözlenmiştir.

Büyüme için gerekli olan yurtiçi tasarruflar yetersiz seviyede olması ve gerilemesi yatırımların dış kaynak ile karşılanmasını sağlamakla birlikte cari açığa da sebep olmaktadır. Büyümenin dış taleple ilişkisi nedeniyle, dış talepteki azalma büyümeyi negatif olarak etki altında bırakmaktadır. Türkiye'nin "Orta Gelir Tuzağı" olarak adlandırılan duruma düşmemesi için yurtiçi tasarruflarını artırması, yüksek teknoloji ürünlerin üretimini artırması, üretimde katma değeri ve rekabet gücü yüksek olan bölümlere yönelmesi ve imalat sektöründe çeşitleme yapması gerekmektedir (Karahana,2012; Koçak & Bulut,2014; Ener & Karanfil,2015).

KAYNAKÇA

ACAR, F. (2013, Ekim- Aralık). Türkiye Ekonomisine Genel Bakış(2001-2013), ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı:2

AÇBA, S. (1991). Devlet Borçlanması. Ankara: Adım Yayıncılık.

AKAN, Y. ve KANCA, O. C. (2015). Türkiye'de Dış Borçlanma, Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Var Yaklaşımı (1980-2013), Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi, Cilt:33, Sayı:3, s. 1-22.

ÇELEN, M. ve ZÜLFÜOĞLU, Ö. (2008). Klasik Kamu Borçlanma Teorisinin Oluşumu, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt: XXV, Sayı: 2

ÇİSİL, E., TUTAR, E., TUTAR, F. ve EREN, V. (2012). An Analysis of External Debts of Turkey (1980–2012), INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES

ÇÖĞÜRCÜ, İ. ve ÇOBAN O. (2011), Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (

1980-2009), KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13 (21), ss.133-149.

DEMİR, O., (2002). Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 3, Sayı:1

DOĞAN, Z., (2014, Eylül), Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, s. 365-380.

GÜRDAL, T. ve YAVUZ, H. (2015, Ocak- Haziran), Türkiye’de Dış Borçlanma Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi, Maliye Dergisi, Sayı: 168

KARAGÖL, E. T. (2010, Ağustos). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Borçlar, Sayı:26

KUTLU, S. ve YURTTAGÜLER, İ. (2016, Haziran). Türkiye’de Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2014 Dönemi İçin Bir Nedensellik Analizi, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, ss. 229-248.

ÖZDEN, M. (2014). İktisadi Büyüme ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin yeri ve Önemi: Türkiye Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ÖZEL, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 63-72.